

Demokratia- ja julkisoikeusosasto

Demokratia ja vaalit

Erityisasiantuntija Laura Nurminen

Lausunto

28.4.2021

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vaalilain 9 ja 46 §:n väliaikaisesta muuttamisesta (HE 60/2021 vp)

Pyydettyä lausuntona esitän kunnioittaen seuraavaa:

Hallituksen esityksessä ehdotetaan säädettäväksi vaalilain väliaikainen muutos, jonka nojalla vuoden 2021 kuntavaaleissa toimitettaisiin laitosäänestys Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnissa ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavissa yksiköissä. Laitosäänestyksessä voisivat äänestää näissä varuskunnissa ja yksiköissä varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavat äänioikeutetut.

Esityksessä ehdotetaan Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnat ja Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavat yksiköt sisällytettäväksi vaalilain 9 §:n 3 momentin listaan kotimaan erityisistä äänestyspaikoista (ns. laitosäänestyspaikat) vuoden 2021 kuntavaaleissa. Lisäksi vaalilain ennakoäänestysoikeutta koskevan 46 §:n 2 momenttiin äänioikeutetuista, jotka voivat äänestää laitosäänestyksessä, ehdotetaan lisättäväksi äänioikeutettu, joka suorittaa varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnassa tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavassa yksikössä. Varusmiesten äänestämistä koskevista menettelyistä ei ole erikseen säädetty voimassa olevassa vaalilaissa.

Esityksen tavoitteet

Esityksen tavoitteena on turvata varusmiesten äänestysmahdollisuuksien toteutuminen covid-19-pandemian aikana vuoden 2021 kuntavaaleissa tuomalla äänestysmahdollisuus äänioikeutettujen luokse. Perustuslain mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.

Covid-19-pandemian seurauksena varusmieskoulutuksen aikataulutusta on jouduttu järjestämään osin tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Laitosäänestyksen toimittaminen varuskunnissa vuoden

Postiosoite

Postadress

Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite

Besöksadress

Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin

Telefon

0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi

Fax

09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet

E-post, internet

oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

2021 kuntavaaleissa mahdollistaisi varusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien varuskunnassa laitosäänestysajankohtana saapuvilla olevien äänioikeutettujen äänestämisen varuskunnan alueella. Laitosäänestyksen järjestämisellä esityksessä tarkoitetuissa varuskunnissa ja yksiköissä voitaisiin mahdollisesti vähentää varusmiesten tarvetta siirtyä ja tarvetta kuljettaa varusmiehiä erikseen yleisille ennakkoäänestyspaikoille. Pääesikunnalta ja Rajavartiolaitokselta saadun arvion mukaan esitys koskisi noin 20 kuntaa ja 15 000 varusmiespalvelusta suorittavaa äänioikeutettua. Lukumääräarviossa on mukana myös naisten vapaaehtoista palvelusta suorittavien osuus (noin 700).

Laitosäänestys helpottaisi niiden varusmieskoulutukseen osallistuvien äänioikeutettujen äänioikeuden käyttämistä, jotka olisivat saapuvilla esityksessä tarkoitetuilla Puolustusvoimien varuskunta-alueilla ja Rajavartiolaitoksen yksiköissä laitosäänestystä toimitettaessa. Ehdotus edistäisi siten kyseisten henkilöiden vaali- ja osallistumisoikeuksien tosiasiallista toteutumista.

Äänestysaktiivisuuden eriytyminen esimerkiksi iän ja sosioekonomisen aseman mukaan on tutkimuksissa tunnistettu ongelmaksi suomalaisessa demokratiassa. Laitosäänestyksen laajentaminen varusmiespalvelusta suorittaviin voi parantaa heidän äänestysaktiivisuuttaan, kun äänestyspaikkaan ei tarvitsisi itse aktiivisesti hakeutua, vaan äänestysmahdollisuus olisi käytössä palveluksen suorittamisen yhteydessä. Tämän voi arvella parantavan etenkin niiden varusmiesten äänioikeuden käyttämistä, joiden poliittinen kiinnittyminen on vähäistä.

Nuorten äänestysaktiivisuus on vanhempia ikäluokkia keskimäärin vähäisempää ja nuorena omaksuttu tottumus äänestää lisää todennäköisyyttä äänestämiseen vanhempana. Näin ollen voi ajatella, että esitys vastaa osaltaan mm. perustuslakivaliokunnan mietinnöissä PeVM 3/2014 vp ja 9/2014 vp ja lausunnossa PeVL 46/2017 vp esiin tuotuun tarpeeseen äänestysaktiivisuuden nostamisesta ja osallistumiserojen kaventamisesta. Mahdollisuus äänestää Puolustusvoimien varusmieskoulutusta antavien joukko-osastojen varuskunnassa tai Rajavartiolaitoksen varusmieskoulutusta antavassa yksikössä palveluksen aikana voisi vaikuttaa varusmiesten äänestyskäyttäytymiseen ja siten epäsuorasti myös vaalien tulokseen.

Laitosäänestyksen laajentamista arvioitaessa perustuslain 6 §:ssä tarkoitetun yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta voidaan todeta, että esitys ei kokonaisuutena arvioiden aseta äänioikeutetuja keskenään eriarvoiseen asemaan. Laitosäänestys on jo mahdollista muille vastaavassa tilanteessa oleville, kuten vankilassa tai sairaalassa oleville äänioikeutetuille.

Esityksen käsittelyaikataulu on merkityksellinen myös perustuslain näkökulmasta. Esitys on valmisteltu kiireellisesti väliaikaisena covid-19-pandemiasta johtuen, eikä siitä ole järjestetty normaalimuotoista lausuntokierrosta valmisteluvaiheessa.

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ei määritellä tarkkaan, miten lähellä vaaleja vaalilakeja on mahdollista muuttaa. Venetsian toimikunta suosittelee (Venice Commission, Code of good practice in electoral matters), että merkittäviä muutoksia vaalilakeihin ei pitäisi tehdä lähempänä kuin vuotta ennen vaaleja. Perustuslakivaliokunnan lausunnosta PeVL 65/2018 vp voi päätellä, että vaalilainsäädännön voimaantulon ja vaalien väliin tulisi jäädä vähintään kuusi kuukautta aikaa. Toisaalta Venetsian toimikunnan toukokuussa 2020 demokratian, ihmisoikeuksien ja oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamisesta covid-19-pandemian poikkeusolojen aikana antaman erityisraportin mukaan vaalilain muutokset myös lyhyemmällä aikavälillä voivat poikkeusoloissa olla perusteltuja, jos ne ovat välttämättömiä tai edistävät vaalien oikeudenmukaisuutta. Kyseessä oleva muutos ei ole vaalilainsäädännön kokonaisuudessa merkittävä. Kevään 2021 kuntavaalien siirtoa käsittelevää hallituksen esitystä

koskevassa mietinnössään 4/2021 vp perustuslakivaliokunta piti pandemiatilannetta riittävänä syynä vaaleihin vaikuttavan lainmuutoksen tekemiseen kiireellisellä aikataululla.

Voimaantulo ja jatko

Ehdotettu laki olisi voimassa väliaikaisesti covid-19-pandemian aikana toimitettavissa vuoden 2021 kuntavaaleissa. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian ja viimeistään 24.5.2021, jotta kunnat voisivat tehdä varuskunnissa toimitettavaa laitosäänestystä varten tarvittavat toimenpiteet. Vuoden 2021 kuntavaalien ennakkoäänestys toimitetaan 26.5.–8.6.2021. Väliaikaisen lain on tarkoitus olla voimassa 30.6.2021 saakka. Kuntavaaleista nyt saatavien kokemusten perusteella olisi tarkoitus harkita laitosäänestyksen ulottamista varuskuntiin myös pysyvästi.